

İSLAMOFOBİ ZAMANLARINDA PSİKOLOJİ

TAREK YOUNIS

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0456
İnsan ve Toplum: 040

İSLAMOFOBİ ZAMANLARINDA PSİKOLOJİ
TAREK YOUNIS

Özgün Adı
*The Muslim, State and Mind:
Psychology in Times of Islamophobia*

Türkçesi
Alican Erdem

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Proje ve Kitap Editörü
Kemal Kaptan

Kapak ve Sayfa Uygulama
Yümna Sarıkaya

VakıfBank Kùltür Yayınları
İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdenez Caddesi
No: 7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2026
© Tarek Younis, 2022

ISBN 978-625-5848-75-8

Kitabın Türkçe yayın hakları SAGE Publications, Ltd. aracılığıyla VakıfBank Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

All Rights Reserved. This translation published under license with the original publisher SAGE Publications, Ltd.

Baskı
Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere, Avcılar / İstanbul
Tel: 0212 412 1700
www.mega.com.tr – info@mega.com.tr
Sertifika No: 44452

1. Baskı: Nisan 2026

İSLAMOFOBİ
ZAMANLARINDA
PSİKOLOJİ

TAREK YOUNIS

TÜRKÇESİ
ALİCAN ERDEM

TAREK YOUNIS

Dr. Tarek Younis, Middlesex Üniversitesi Psikoloji bölümünde kıdemli öğretim üyesidir. İslamofobi, ruh sağlığındaki ırkçılık, klinik alanların güvenlik odaklı yapılandırılması ve psikolojinin siyaseti konularında araştırma ve yayınları bulunmaktadır. Ayrıca kültür, din, küreselleşme ve güvenlik politikalarının ruh sağlığı üzerindeki etkileri üzerine dersler vermektedir. Klinik pratiğinde öncelikli olarak ırkçılık, İslamofobi ve şiddet deneyimlerine odaklanmaktadır.

ALİCAN ERDEM

Boğaziçi Üniversitesi Elektrik-Elektronik Mühendisliği bölümünden mezun oldu. Yüksek lisans ve doktora derecelerini Birleşik Krallık'ta tamamlamasının ardından, bir süre London South Bank University bünyesinde akademisyen olarak görev yaptı. Halen özel sektörde profesyonel kariyerine devam eden Erdem, uzun yıllardır teknik uzmanlığının yanı sıra felsefe ve psikoloji ile ilgilenmektedir.

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	9
Çevirmen Önsözü	11
1 Giriş: Halden Anlayan Birileri	13
2 İslamofobi ve Müslüman Düşüncesi Meselesi	37
3 Siyaset ve Psikoloji: Değişim İçeriden Başlar	57
4 Müslüman Ruh Sağlığının Siyaseti: Acı Üzerinden Kazanılan Meşruiyet	81
5 Güvenlik ve Aşırılık: Müslüman Bilincin Teminat Altına Alınması	103
6 Neoliberalizm ve Kemer Sıkma: Müslüman Bilinci Güçlendirmek	133
7 Sonuç: Adalet ve Barış Arasındaki Dekolonize Bir Yer	159
Kaynakça	175
Dizin	189

*Kurtların ısırığından korkmaları tembihlenirken,
tilkilerin gülümsemesine maruz kalan herkese...*

TEŞEKKÜR

Bana bahşedilen nimetler ve lütuflar için öncelikle Allah'a hamdederim. Yazma zanaatı bir imtiyazın tezahürüdür; bu işi nispi bir huzur içinde ifa edebilmenin dahi paha biçilemez bir lütuf olduğunun bilincindeyim. Bununla bağlantılı olarak, hikâyelerini bana emanet eden herkese şükranlarımı sunuyorum. Kelimelerim, bu hikâyelerin hem şahsım hem de başkaları için taşıdığı ehemmiyeti yansıtmakta kifayetsiz kalabilir; bu acizliğim için kendilerinden başışlanma diliyorum.

Dünyanın dört bir yanında düşüncelerime, çalışmalarım ve inancımın ilham veren sayısız insan var; kim olduklarını bildiklerini ümit ediyorum.

Kitabın şekillenmesine kıymetli geri bildirimleri ve rehberlikleriyle doğrudan katkı sunan; Asim Qureshi, Sahar Ghumkhor, Jeyda Hammad, Yassir Morsi, Reem Abu-Hayyah, Derek Summerfield, Mahdi Bazara, Nadya Ali ve Hil Aked'e derin minnettarlığımı sunarım.

Ayrıca bu kitabın vücut bulmasına yardımcı olan SAGE bünyesindeki herkese teşekkür ederim. Değerli öngörülerini için seri editörleri Jason Arday ve Meredith D. Clark'a ve her şeyden öte bu kitabın yayımlanmasında teşvikleri asli bir rol oynayan kıdemli yayın yönetmeni Delayna Spencer'a şükran borçluyum.

Çocuklarım Aya, Yaqeen ve Ameen, kitabın hazırlık süreci boyunca sırayla beni gece uykumdan uyandırarak bana pek de yardımcı olmadılar. Lakin onların varlığında daha iyi bir dünyaya hayal etmek için daima ilham buldum ve bunun için onlara minnettarım. Nihayetinde, eşim Amani Hassani olmasaydı bu

kitap kaleme alınamazdı. O benim en büyük itimadım; özellikle dñyanın yükü sarsıcı bir hâl aldığında dñnyaya karşı yegâne sığınağımdır.

ÇEVİRMEN ÖNSÖZÜ

Bireyin ön plana çıkarılması kulağa hoş gelse de Tarek Younis, psikolojinin yapısal ve sistematik adaletsizliklerin üstünü örten bir aygıtı nasıl dönüştüğünü çarpıcı bir biçimde ortaya koyuyor. Zira eser kanıksanmış psikoloji pratiklerine farklı bir veçheden bakarak, Batı dünyasında İslamofobinin ve sistematik adaletsizliklerin sürdürülmesinde psikolojinin oynadığı rolü deşifre ediyor ve psikoloji biliminin neoliberal özgürlüklerle uyumlu o birey merkezli tavrının, aslında zulme nasıl ortak olduğunu gözler önüne seriyor.

Eser İslamofobiyi Avrupa’da yaşayan bir Müslümanın ideal bir birey olması için gerekenleri dikte eden bir politika olarak tanımlıyor. Buna göre “İyi Müslüman”, sistemle uyumlu çalışan, başarılı bir kariyere sahip olan ve aynı zamanda sistematik ırkçılığa karşı psikolojik olarak sağlam (resilient) kalabilen bireydir. Bunun aksine bir hayat süren birey ise devletle yapılmış olan –Hobbesçu manada– “psikolojik sözleşmeyi” bozmuş demektir. Sözleşmeyi bozan Müslüman, devletin güvenlik kaygılarıyla yönlendirilen psikoloji disiplini eliyle “terbiye ve tedavi” sürecine alınır. Böylece ırkçı politik tutum, “değerden bağımsız” görülen psikoloji yoluyla sterilize edilerek depolitize edilir.

Yerleşik terapötik ethos (terapi kültürü) acının kaynağını dış dünyadan alıp bireyin duygu durumuna indirger. Dolayısıyla yapısal adaletsizliklerin ve sistematik ırkçılığın yarattığı yıkım, sadece bireyin aşması gereken şahsi bir sorun hâline getirilir. Terapi bu bağlamda, politik olanın tasfiyesine hizmet eden bir sürece dönüşür; bireyi sistem karşısında pasif kalmaya ve her türlü aktivizmden uzak durmaya örtük biçimde zorlar. Bu çerçevede,

kadim farkındalık (mindfulness) pratikleri dahi bağlamından koparılarak, Müslüman bireyin zulüm karşısında hissettiği acıyı hafifletme aracına dönüştürülür. Yazara göre İslami Psikoloji de bu psiko-teolojik açmazdan azade değildir; zira o da yapısal şiddet ve ırkçılık problemlerini “nefs” eksenine indirgeyerek ana akım psikolojiye eklenmektedir.

Eser Türkçeye çevrilirken akademik üslup korunmuş, anlamı zenginleştirdiği ölçüde kelimelerin Osmanlı Türkçesindeki karşılıklarına da müracaat edilmiştir. Özellikle “Racialization” terimi, Müslümanların toplumdaki varlığının hem bir ırk meselesi hâline getirilmesini hem de sürecin ismini kapsayacak şekilde “ırksallaştırılma/ırksallaştırma” olarak çevrilmiştir.

Psikolojinin politik hâkimiyet ve adalet kavramları üzerinden derin bir eleştiriye tabi tutulduğu bu eserin, bakış açımızı zenginleştirmesini diliyorum.

Alican Erdem

GİRİŞ: HÂLDEN ANLAYAN BİRİLERİ

“Psikoloğu Kandırabileceğimi Sanmıştım”

Adem gülümsedi ve hamburgerinden bir ısırık daha aldı. Onu yıllardır tanıyordum ama bu hikâyeyi ilk kez duyuyordum. İki arkadaşımızla birlikte bir dükkânın duvarlarının eski ama ışıklar altında parladığı köşe masasında oturuyorduk. Adem’in keyfi yerindeydi. Ama bu başına geleceklerden habersiz olmasından dolayıldı. Zira Danimarka’da yolunda gitmeyen şeyler vardı.

Adem, psikoloğa yaptığı ziyareti anlatmaya başladı. Yakın tarihte üç arkadaşıyla Kopenhag’da araba turuna çıkmıştı. Birçok genç yetişkin erkek gibi arabaları seviyordu ve direksiyon başına geçme fırsatını asla kaçırmazdı.

Danimarka politikaları *Batılı* ve *Batılı olmayan* bireyleri birbirinden ayırdığından Adem Danimarka güvenlik birimleri tarafından mimlenmişti. Bu durumdan habersiz olan Adem lüks bir muhite girdi. Buradaki büyük ve göz alıcı apartmanlar zenginlik adına kurduğu hayallere uygun bir sahne sunuyordu. Zaten Küresel Kuzey’deki Müslümanlar arasında sosyal hareketlilik anlatısı dillere destandı.

Adem’in farkında olmadığı tek şey güvenlik güçleri tarafından mimlenmiş olması değildi. Etrafı kısa süre içinde otomatik silahlarla çevrildi ve buna öfkeli bağırışlar eşlik etti: *“Araçtan çık!”* ve *“Ellerini başının üstüne koy”*. Görünüşe göre bu mahalle, Danimarka’nın zengin ve güçlü insanların ikamet ettiği yerlerden biriydi.

Hatta burada yaşayanlar arasında Danimarka Dışişleri Bakanı bile vardı. Danimarka polisi için *hesaplanmış bir risk* olan Adem, mahalleye girer girmez tehdit unsuru olarak görülmüştü. Adem ne olduğunu anlayamadan çoktan yere yatırılmış ve kelepçelenmişti.

Gerçek ortaya çıktığında, yani gençlerin sadece keyfi bir araba turunda olduğu anlaşıldığında, Adem serbest bırakıldı. Ancak neden hedef alındığını tahmin edebiliyordu. Yıllar önce bir akrabası Suriye devriminin başlarında rejime karşı savaşmak için yola çıkmıştı. Bu yüzden çevresindeki her Müslüman bir “*risk*” olarak görülmüştü. Adem de bundan payını almıştı. Şiddet geçmişi olmayan gençler bir anda Danimarkalı politikacıyı öldürmeye niyetlenmiş gibi şüpheli sayılmıştı.

Bu ırkçı ‘ilişkiden doğan suçluluk’ (guilt-by-association) mantığı ilerleyen zamanlarda da Adem’in peşini bırakmayacak ve yıkıcı neticelere yol açacaktı. Yine de Adem, bu aşırı müdahaleyi görmezden gelmeye razı değildi. “*İnsanları otomatik silahlarla karşılamak pek de olağan bir durum değil*” diye düşündü.

İşte psikolog tam da burada devreye girdi.

Adem yaşadıkları karşısında güvenlik güçlerine karşı kanıt toplamaya niyetlenmişti. Bu kitabın merkezinde de yer alan sebeplerden dolayı aklındaki temel düşünce maruz kaldığı şiddetin kendisinde yarattığı travmayı belgelemektir. Bu mantıklı bir yaklaşım gibi görünse de ortada küçük bir sorun vardı: *Adem kendini travmatize olmuş hissetmiyordu*. O hâlde polisin uyguladığı şiddeti ve ırkçılığı nasıl kanıtlayabilirdi? Şayet bunun yolu psikolojiden geçiyorsa olayın etkisini abartması gerekecekti.

Adem’in psikologla görüşmesine dair anlattıkları, hiciv sınırlarını zorlayacak kadar komikti. İlk seansta psikolog bir parmağını kaldırıp Adem’e nasıl hissettiğini sormuştu. Muhtemelen, genellikle travma tedavisinde kullanılan ve parmak hare-

ketlerini takip etmeye dayalı bir teknik olan Göz Hareketleriyle Duyarsızlaştırma ve Yeniden İşleme* yöntemini tanıtıyordu. Ne var ki Adem hiçbir şey hissetmiyordu. Yine de terapistiyle üzerine çalışabilecekleri travmatik bir anıyı paylaşması gerekiyordu:

“Öfke,” diye yanıtladı Adem.

“Peki, eğer parmağımı yavaşça sağa doğru hareket ettirirsem, mesela böyle?” diye sordu psikolog.

“Daha da öfkeli!”

“Peki ya geri getirirsem?”

“Gerçekten öfkeli!”

Adem’in anlattıkları sık sık kahkahalarla bölünüyor, gülmekten nefes nefese kaldıkça masa sallanıyordu. Bir insanın, sırf adalet uğruna travma geçiriyormuş gibi davranmak zorunda kalması giderek daha trajik bir hâl alıyordu. Adem’in travma mağdurunu oynama stratejisi başarısız oldu. Ancak psikoloğun Adem’in planını fark etmesi nedeniyle değil. Aksine, Adem psikoloğun onun oyununu fazla ciddiye aldığı düşünmeye başlamıştı. Hatta kendisine psikolojik bir teşhis konulacağından endişelenmişti. Oysa Adem’in ihtiyacı olan tek şey, polise karşı kanıt olarak sunabileceği bir belgeydi.

Adem, bu karmaşayı geride bırakmaya karar verdi. İyimser biri olarak, olayın tamamen kapandığını düşündü. Kısmen haklıydı. Polis, bu olay nedeniyle Adem’in peşine tekrar düşmeyecekti. Ancak, yıllar sonra onu terör suçuyla itham etmeye çalışacaklardı.

Bu yeni olayda, polis Adem’i ailesinin önünde gözaltına almıştı ancak hâkim, polislerin davranışının hukuka aykırı olduğunu belirterek onu hemen serbest bırakmıştı. Karardan

* İngilizcesi Eye Movement Desensitisation and Reprocessing – EMDR. –ç. n.

rahatsız olan polisler ertesi gün geri dönerek ve bu kez farklı bir bahane ile yine ailesinin gözünün önünde Adem'i yeniden gözaltına almışlardı.

Danimarka polisi pamuk ipliğine bağlı ırkçı iddialardan terör davası inşa etmek için çabalarken Adem kendisine hiçbir suçlama yöneltilmeden iki yılını hapiste geçirdi. Üstelik bu süre boyunca kötü muameleye de maruz kaldı: beş ay boyunca gardiyanlar her gün hüccesine giriyor, onu çırılçıplak soyuyor ve odasındaki her şeyi altüst ediyorlardı. Şayet Adem'in üzerini gün içinde aramayı unuturlarsa gecenin herhangi bir saatinde baskın düzenleyerek onu uyandırıyorlardı. Danimarka gibi sözde ilerici bir toplumda güvenliğin bedeli, görünen o ki bu keyfi zulümdü. Hapishanede maruz kaldığı kötü muameleyle ilgili bir dava açan Adem Danimarka Yüksek Mahkemesi tarafından haklı bulundu. Ancak kendisine aylar süren hapishane istismarının tazminatı olarak çok cüzi bir miktar ödendi. Polis iki yılın sonunda aleyhindeki dosyasını tamamlayıp konu mahkemeye taşındığında ise Adem jüri önünde tüm terör suçlamalarından beraat etti.

Adem'in adaletsizlik karşısında yaşadıkları tıpkı kendi başına aynı muameleye maruz kalan diğer birçok Müslümanın hikâyesi gibi müstakil bir kitap olmayı hak ediyor. Bu hikâyeler aynı zamanda güvenlik güçlerinden hâkimlere, uzmanlardan gazetecilere ve psikologlara kadar birçok aktörün Batı'da nasıl Müslümanlara yönelik şiddetin bir parçası olduğunu da gözler önüne seriyor. İşte bu kitap da tam olarak bu temalar etrafında şekilleniyor. Ancak her adaletsizlikte olduğu gibi, kaybedilen yılları saymak sadece dile kolay geliyor. Çünkü şeref ve haysiyete yönelik böylesine bir saldırı kelimelerin tasvirinde zorlanacağı bir seviyede gerçekleşiyor.

İfade etmeye belki hacet yok ki Adem, bir daha asla kurtuluşu psikolojide aramaya çalışmadı. Ancak yakın zamanda kısa